

עמק השבוע

ג'רין עא

שנה ב

פרשת פנחס תשפ"ה והימים שאחריה

עיונים וביאורים במדות הימים בשבוע הבא
מאת הרב ג'ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א
מחבר סדרת הספרים גינת ראובן, עמקי ראובן, מנחת ראובן ומעינת ראובן

הפטורות מיוחדות בהאי תקופה שאינן מעין הקריאה

שם דאיתא ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשים ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח. הנה בגמ' לא הוזכר כל הפטורות הנ"ל, אבל הוזכר הפטרה אחת דפורענותא. וי"ל דמהפטרה זו לא קשה, די"ל דהפטרה זו שפיר חשיב מעין הקריאה, דכיון דהוזכר בה "חדשים", לכך חשיב מעין קריאת ראש חודש, וי"ל דזהו גופא הטעם שהגמ' הביאה האי פסוק, דהגמ' בא להסביר למה הפטרה זו חשיב "הפטרת ראש חודש". והנה עיין בתוס' הנ"ל שכתבו וז"ל ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשים ומועדיכם שנאה נפשי וגו' ואין אנו עושין כן אלא מפטיר בירמיה שמעו דבר ה' ובשבת שלפני ט"ב חזון ישעיהו והטעם לפי שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן דברי ירמיה שמעו דבר ה' חזון ישעיהו ובתר תשעה באב שב דנחמאתא ותרתי דתיובתא ואלו הן וכו' וזה המנהג לא ישתנה לעולם ע"פ הפסיקתא וכו' וכן אנו נוהגין ע"פ מסכת סופרים שאנו קורין ויחל בתעניות ובמתניתין אמרינן שקורין ברכות וקללות. עכ"ל. הרי מבואר בתוס' שיש בזה מחלוקת בין הגמ' והפסיקתא, שכשראש חודש אב חל בשבת להגמ' מפטירין "חדשים" ומועדיכם שנאה נפשי" ובהפסיקתא מפטירין "שמעו". וכן עיין בתוס' במס' פסחים דף מ ע"ב שכתבו שיש בזה מחלוקת בין הגמ' והפסיקתא, וזהו ציור שעושים כ"ספרים חיצוניים" ולא כהגמ' שלנו. וי"ל דהגמ' סוברת דבעינן הפטרה מעין הקריאה, ולכן להגמ' רק מפטירין "חדשים" ומועדיכם שנאה נפשי" שהוא מעין הקריאה. הנה לכאורה י"ל דקוראים הני הפטורות משום דחשיבי מעין המאורע. ואפשר שיש מזה מקור שיש מהות מיוחדת להימים שבין י"ז בתמוז לט' באב שהם ימי בין המצרים, ולכך הפטורות דפורענותא חשיבי מעין המאורע בכל הני ימים.

יעקב ח"א סימן קי"א ובספר יסודי ישרון מערכת ההפטרה שאם קרא הפטרה בשבת השייכת לשבוע אחר חזון וקורא עם ברכה. עכ"ל. הרי מבואר דזהו לעיכובא לקרוא דוקא מעין מה שקרא בתורה. והנה למעשה לפעמים לא מפטירין מעין מה שקרא בתורה, ויש בזה ציור אחד שהוזכר להדיא בש"ס, דעיין במס' מגילה דף לא ע"א דאיתא ראש חדש שחל להיות בשבת מפטירין והיה מדי חדש בחדשו חל להיות באחד בשבת מואתמול מפטירין ויאמרו לו יהונתן מחר חדש. הרי דכשראש חודש חל באחד בשבת מפטירין בשבת שלפניו ב"מחר חודש" אף שלא הוזכר שיש איזה קריאה מיוחדת באותו יום. והנה ראיתי שהרא"ש בפ"ד דמס' מגילה סימן י' הביא מקור מהאי הפטרה דלא בעינן שההפטרה תהי' מעין הקריאה בתורה, אלא ההפטרה ג"כ יכולה להיות מעין המאורע. (עע"ש בספר חשוכי חמד דאיתא וז"ל אך אם אינם מוצאים הפטרה השייכת לפרשת השבוע לכאורה היה נראה שבדיעבד יוצאים אפילו כשמפטירים בנביא שאין לו קשר לפרשת השבוע וראיה לכך ממה שכתב הרמ"א סוף סימן תכ"ח שנוהגים להפטיר בחתונה "שוש אישי" וכו' אך מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב ז"ל הוכיח מהפוסקים שאם אין להפטרה קשר עם פרשת השבוע לא יצא וכו', לפ"ז צ"ל דחתן כיון שיש לו שייכות למאורע גם יצא דהתקנה היתה שההפטרה תהיה מעין הפרשה או המאורע וכו'. עכ"ל. אולם יש להעיר בכל זה דמצאתי בספר העתים סי' קפ"ח דאיתא וז"ל אי בעו נמי למיקרי הפטורות חתן ולהניח הפטורות היום הרשות בידו ואין בכך כלום כי קריית הפטורה ליתא מילתא קביעותא כל כך שהרי דוחין אותה כפי הצורך. עכ"ל. וצע"ע בכוונתו. והנה צ"ב איך קוראים ההפטורות הנ"ל אחרי י"ז בתמוז, ג' דפורענותא וז' דנחמאתא וב' דתשובה, הרי אינם מעין הקריאה. (הנה עיין במס' מגילה

עיין בתוס' במס' מגילה דף לא ע"ב דאיתא וז"ל נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן דברי ירמיה שמעו דבר ה' חזון ישעיהו ובתר תשעה באב שב דנחמאתא ותרתי דתיובתא ואלו הן וכו' וזה המנהג לא ישתנה לעולם ע"פ הפסיקתא. עכ"ל.

עיין ברמב"ם בפ"ג מהל' תפילה ה"ג דאיתא וז"ל מפטירין בכל שבת ושבת בנביא מעין שקרא בתורה. עכ"ל. וכ"ה בשו"ע או"ח ריש סי' רפ"ד וז"ל מפטירין בנביא מענינה של פרשה. עכ"ל. הרי מבואר דמפטירין בנביא מעין מה שקרא בתורה. ועיין בספר חשוכי חמד למס' מגילה דף כג ע"א דאיתא וז"ל מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב ז"ל הוכיח מהפוסקים שאם אין להפטרה קשר עם פרשת השבוע לא יצא דכתב השערי אפרים שער ט' אות י"ט ר"ח שחל בשבת דוחין הפטרת פרשת השבוע וקורין השמים כסאי ואם טעה וקרא הפטרה של פרשת השבוע אם עדיין לא אמר הברכות שלאחר ההפטרה גומר ג"כ השמים כסאי ויברך אח"כ ואם נזכר אחר שבירך הברכות לאחריה אז יאמר השמים כסאי בלא ברכה ושם בפתחי שערים הביא מתשובת דבר משה שאם במקום הפטרת מחר חודש קרא הפטרת השבוע א"צ לחזור ולברך ומשמע בהפסרת ר"ח עצמה צריך לחזור ולברך וצ"ע ונראה דגם בזה לא יחזור כיון דעכ"פ הפטרת השבוע הוא וספק ברכות להקל, משמע שהטעם שאין צריך לחזור ולברך כיון שקרא פרשת השבוע אבל אם לא קרא פרשת השבוע צריך לחזור ולברך, ובפתחי עולם סימן רפ"ד ס"ק י"א כתב ואם קרא הפטרה של פרשה אחרת שאינה שייכת כלל לאותה פרשה וכבר גמר כל ברכותיו צריך לחזור ולברך ואם תלוי במנהג המקומות שיש מפטירין הפטרה זו באותה פרשה אף במקום שאין מפטירין אותה בדיעבד אם קראה א"צ לחזור ולברך וכו' וכך כתב בשו"ת צור

שורש ההפטורות הנ"ל ע"פ שורש "מפטירין בנביא"

מינה ואין יוצאין מכלל זה אלא במחר חדש שמפטירין בה אף על פי שלא קראו בה אלא בסדר היום מטעם הכרזה. עכ"ל. הרי דהמאירי סובר דההפטרה תמיד צריכה להיות מעין הקריאה, וכך נראה מפשטות לשון הרמב"ם והשו"ע הנ"ל, והא

דף כט ע"א דאיתא וז"ל בחמישית חזרין לכסדרן פי' בגמ' לסדר הפטורות והוא שבאותן שבתות של ארבע פרשיות מניחין הפטרה של סדר היום ומפטירין בהפטורות של פרשיות מפני שבהפטרה הולכין אחר קריאת ספר האחרון והוא ענין דסליק

אולם אפשר שיש להגדיר שורש הני הפטורות באופ"א, וא"כ אפשר דלית מהן מקור שיש מהות מיוחדת להימים שבין י"ז בתמוז לט' באב. (לכאורה יש הכרח דאיתא אופן אחר להגדיר שורש הני הפטורות מהמאירי, דעיין במאירי למס' מגילה

דמפטיירין במחר חודש אינו משום דההפטר ג"כ יכולה להיות מעין המאורע, אלא משום שהיא הפטרה היא "יוצא מן הכלל", שקורין אותה "מטעם הכרזה". ועיין בספר כל בו סימן כ' דאיתא וז"ל אם חל ראש חודש באחד בשבת מפטיר בשמואל מחר חדש, והטעם כמו הזכרת ראש חודש. עכ"ל. וכ"ה בארחות חיים בהל' קרה"ת סימן ס'. ולכאורה דבריהם הם כעין דברי המאירי. ועיין בספר הבתים שער א' אות ח' דאיתא וז"ל אפילו אין ראש חודש בשבת מפטירין מחר חודש מפני שהוא כהכרזה וכן נהגו העולם. עכ"ל. ולפי המאירי עדיין צ"ב איך קוראים ההפטרות הנ"ל אחרי י"ז בתמוז, הרי אינם מעין הקריאה. שו"ר שכבר עמד בזה הג"ר שלמה פיינול שוסטל שליט"א בישרון חלו"ו וז"ל נחלקו הרא"ש והמאירי בענין ההפטרות שמפסיקין בעבורן מסדר ההפטרות של כל השנה ומפטירין במעין המאורע כגון הפטרות דיו"ט ור"ח אי בעינן שיהיו ההפטרות ההן גם מעין הקריאה שקראו בתורה באותו יום שהרא"ש וכו' הוכיח וכו' מהפטרות מחר חודש שמפטירין בער"ה אף שאין קורין בתורה מעינן ר"ח בערב ר"ח אלמלא לא בעינן אלא שתהא ההפטרה מעין המאורע ולא צריך שתהיה מעין הקריאה וכו', והמאירי שם כט ע"א חולק על דברי הרא"ש וכתב דלעולם בעינן שתהא ההפטרה מעינן הקריאה שנסתלקו ממנה ואין יוצאין מכלל זה אלא במחר חודש שמפטירין בה אע"פ שלא קראו בה והטעם כתב המאירי משום שהפטרות מחר חודש אינה אלא משום הכרזה להודיע שר"ח יהיה ביום המחרת, ולזה יש לתמוה לפי דעת המאירי שההפטרה צריכה להיות מעין הקריאה בתורה היאך מפטירין תלת דפורענותא ושב דנחמא הא לא קראו בתורה מעינן פורענות ונחמה, וכן יש להעיר קצת בדברי הרא"ש דנחית לאתויי ראייה לשיטתו מהפטרות מחר חודש למה לא הוכיח כן גם מהפטרות דפורענותא ודנחמא, והנראה מוכרח מכל זה דהני אפטרותא דפורענותא ודנחמא עינן אחר להם וכו'. עכ"ל. ולפ"ז עכ"פ מוכח שיש איזה ביאור אחר איך מפטירין בהני הפטרות אחרי י"ז בתמוז, וא"כ אין להוכיח דהני הפטרות חשיבי "מעין המאורע".

עיין במס' נדרים דף כב ע"ב דאיתא אמר רב אדא ברבי חנינא אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד שערכה של ארץ ישראל הוא מאי טעמא כי ברוב חכמה רב כעס. הרי משמע דשורש קבלת ספרי נביאים וכתובים בהדי חמשה חומשי תורה הוא משום ש"חטאו ישראל". והנה לפ"ז משמע דעיקר מטרת הני ספרים הוא להחזיר כלל ישראל ממצב ד"חטאו".

והנה לפ"ז י"ל דשורש הענין שמפטירין בנביא בכללותו הוא דבהדי הקריאה בחמשה חומשי תורה תיקנו לקרוא מספרי הנביאים כדי שיהא להו כעין לימוד המוסר בהדי לימוד התורה, דעל ידי שמייעת דברי הנביאים יקיימו מצוות התורה ששמעו. (עיין בספר סדר היום סדר שחרית של שבת דאיתא וז"ל אחר הקדש עולה המפסיר, וראוי לכון בברכותיו בין בברכות שלפניה בין בשל אחריה כי כולם עולין לו לסך המאה ברכות, ועוד שברכות ההפטרה הם ענין גדול שאנו מתפללים על מלכות בית דוד ועל העבודה וגאולת ישראל שתתגלה במהרה בימינו, וראוי היה כל אדם לכן, אלא שהמפסיר שליח כולנו והוא מברך על ידינו וצריכין אנו לשמוע אליו ולכוין ולענות אמן ומזה הטעם עולין בברכותיו לכולנו, ועל זה הטעם לא היה ראוי להפסיר כי אם אחד מגדולי

הקהל שדבריו נשמעים, ולא ידעתי מאין הוציאו המנהג הזה שמפטירים הקטנים ופחותי הקהל, ואל אלהים יודע כי רע עלי המעשה, ומפני זה נהגתי הרבה ימים ושנים לקחת ההפטרות ולומר אותם אני בעצמי לקנאת הדבר הרע הזה בעיני, ועוד היום אני משתדל על זה כל מה שבא בידי לעשות, והיא מצוה רבה למעיין בה שמחבר תורה עם נביאים ואומר עליהם שבע ברכות כשבע ברכות של חתן וכלה, ולא דבר ריק הוא. עכ"ל. הרי מבואר בדבריו שעל ידי ההפטרה "מחבר תורה עם נביאים". ועיין בקובץ עץ חיים בדברי ה"ר משה הילמן שליט"א שהביא דברי הגמ' בנדרים הנ"ל ועפ"ז כתב וז"ל ההפטרה תכליתה לעורר לתשובה וכו' שכן הוא מהותם של ספרי הנביאים, ועל כן ראו חז"ל לנכון לתקן הפטרה שמפטירין אחרי קריאת התורה ועי"ז לחבר ולקשר את דברי הנביאים אל התורה למען לעשותם לאחדים ולהיותם לתורה אחת היינו דלא סגי בקריאת דברי הנביאים בלבד רק צריך לקשר הדברי מוסר שבנביאים אל התורה שיקיימו מה שכתוב בתורה שהעיקר הוא וידעת היום והשבות אל לבבך שישב אל לבו דברי מוסר שלהם ויתעורר על ידם לקיים בזה המצות האמורות בפרשה כי דברי התוכחות והמוסרים אשר נביאים מעוררים ומליבים את הלבבות לקיום מצות התורה, שוב מצאתי גם בדברי רמ"ק ז"ל בסידור תפלה למשה דף רמ"ד שכתב וקושר תורה בנביאים וכו' לכן היא הפטרה ודאי נקשרת בתורה שבכתב וכו' וכן כתב גם בספר סדר היום וכו' וכע"ז כתב רח"ה ז"ל מגדולי תלמידי רח"ו ז"ל בספרו מקור חיים סי' רפ"ד ס"ק א' "מפטיירין בנביא לתת להם קשר ודבקות עם התורה" הרי דענינה של הפטרה הוא לקשר את דברי הנביאים בתורת משה. עכ"ל.

והנה עיין בכל המפרשים שפירשו דהחטא הנ"ל שהוצרכו מחמתו לספרי הנביאים היינו חטא העגל. (לדוגמא בעלמא, עיין בספר פני דוד להחיד"א בפרשת ואתחנן דאיתא וז"ל יראה במ"ש בקמא דף נ"ה דמטבע זה של דברות ואתחנן היו כתובות בלוחות שניות עי"ש וכו' ואמרו בנדרים דף כ"ב כי ברב חכמה רב כעס אלמלא חטאו ישראל לא היה ניתן להם אלא ה' חומשי תורה וס' יהושע שהוא ערכה של ארץ ישראל אמור מעתה יבא על נכון דבדברות הללו דכתובות בלוחות שניות אחר העגל נרמז וכו' ד' ויין גימטריא כ"ד ספרים דאחר שחטאו בעגל זה היה סיבה לתת כ"ד ספרים דאם לא חטאו לא היו אלא ו' דהם ה' חומשי תורה וס' יהושע הם ו' ועתה נתוספו ג' ויין לתשלום כ"ד ספרים ע"י החטא כמש"ל כאמור וזה טעם אחר לרמיזת כ"ד ספרים בוין דלא היו כי אם ו' ספרים ובחטאתם נתוספו ג' ויין אחרות ולכן נרמזו בוין דעיקרא היו ו' ספרי' כמדובר. עכ"ל.)

הנה לפ"ז י"ל דבדרך כלל מפטירין מעין הקריאה, דכיון דיסוד קריאת הנביאים הוא לחזק קיום דברי התורה ששמעו, א"כ יש לקרוא מהנביאים מעין הקריאה, דע"ז יהא חיוזק לאותן דברי תורה עצמם ששמעו. אבל מ"ז תמוז שאז חטאו בעגל עד יוה"כ פ' שאז השיגו כפרה לחטא העגל, נמצא שזהו הזמן של החטא שמחמתה הוצרכו לכל ספרי הנביאים בכללותם, וא"כ עדיף להפסיר בעניינים כלליים השייכים לחטא העגל שזהו עיקר מטרת מוסרי הנביאים, ועי"ז יתקיים יותר שורש ההפטרה, ולכן מפטירין בענייני החורבן ותשובה אשר נמשכים מחטא העגל כמו דספרי הנביאים נמשכים מחטא

העגל. ולפ"ז אולי י"ל דליכא מקור מקריאת הני הפטרות שיש מהות מיוחדת לימי בין המצרים, ד"ל דקוראים הני הפטרות כל זמן שלא נתקן חטא העגל. והנה עיין (בהמשך) דברי הג"ר שלמה פיינול שוסטל שליט"א בישרון חלו"ו שהסביר שורש ההפטרות דהאי תקופה באופ"א וז"ל הני אפטרותא דפורענותא ודנחמא ענין אחר להם והוא עפ"מ"כ הרמב"ם בריש הל' תענית וז"ל מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הציבור וכו' ודבר זה מדרכי התשובה הוא שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן וכו' אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ושם בפ"ה ה"א כתב כן הרמב"ם גם לענין ארבע הצומות וז"ל יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנא' והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו', ויעיין בדברי רבינו יונה בשע"ת שער ב' בדרך הרביעי מששת דרכי ההתעוררות שיתעורר אדם בהם לשוב אל השם וז"ל שם בעת אשר יהגה האדם בתורת השם ויקרא בדברי הנביאים והכתובים ויבין בנעם המוסרים ויראה האזהרות והנעשים יחרד לדברים ויכין לבו להיטיב דרכיו ומעלליו ויתרצה אל ה' כענין שנאמר ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי וכו', הרי שהקריאה בדברי הנביאים מביא את האדם לידי הטבת דרכיו ומעלליו, ולפ"ז י"ל דגם הן הפטרות דפורענותא ענינם הוא לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה כי זה היה כל עיקר נבואתו של ישעיה וירמיה שידעו שאין הפורענות מקרה אלא בגלל המעשים הרעים הם באים ומזה יתעוררו לשוב בתשובה וכמש"כ רבינו יונה ומוש"ה מפטירין בהן בשלש השבתות לפני ט' באב שהוא זמן החורבן דכל שהזמן הוא זמן פורענות חייבין להתבונן בשורש הפורענות ולהודיע סיבתן על מה הן באים כדי שיחזרו בתשובה כמש"כ הרמב"ם וה"נ כאשר חוזר חלילה כל שנה ושנה הזמן שבו אירעו לנו ולאבותינו צרות החורבן יש חיוב להתבונן בסיבת הצרות לבלתי לתלות אותם במקרה ועי"ז יבואו לידי תשובה ומחמת החובה הזאת הוא שמפטירין בפורענותא בשבתות אלו, והשתא א"ש מאי דמצין לאפטורי בפורענותא לדעת המאירי אף שאינן מעינן הקריאה בתורה דכל מאי דבעינן שתהא ההפטרה מעינן הקריאה היינו דוקא מצד חובת ההפטרה בנביא המתקיים ע"י סדר ההפטרות של כל השנה או ע"י ההפטרות שהן מעינן המאורע שמפסיקין עבורן מסדר ההפטרות אבל בהנך דפורענותא חובה אחרייתא אית בהו והיינו החיוב שכשחוזר חלילה תקופת השנה שבו אירעו צרות החורבן צריכין להודיע סיבת הפורענות שאירעו לאבותינו ולנו בעת הזאת כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה והחובה הזאת היא חובה נפרדת מחובת ההפטרה בנביא שיש בכל שבת אלא שמצאו חכמים דרך לקיים חובת הודעת סיבת הפורענות וההתעוררות לתשובה גם ע"י ההפטרה במילי דפורענותא כיון שאמירת אותן ההפטרות מוידעה סיבת הפורענות ומביאה לידי התעוררות לתשובה ומאחר שהמדובר כאן הוא חובה אחרת

דבהאי תקופה עדיף לקרות מעניינת דחורבן ותשובה כיון דענין זה הוא שורש לכל קריאות ההפטרות. והנה לפי דבריו עדיין יל"ע אם יש מקור מההפטרות הנ"ל שיש מהות מיוחדת להימים אחרי י"ז בתמוז.

ועיין בטור או"ח סימן תכ"ח דאיתא ז"ל בפסיקתא מבראשית עד י"ז בתמוז מפטירין מענין הפרשיות דומה בדומה ומשם ואילך לפי הזמן ולפי המאורע תלתא דפורענותא ושבע דנחמנותא ותרתי דתיובתא. עכ"ל. ומשמע דס"ל להפסיקתא דכך היתה עיקר התקנה, דמ"ז בתמוז ואילך מפטירין מענין המאורע. (ולפ"ז אף לפי המאירי אפשר דמפסירין בהני הפטרות משום שהן מענין המאורע. וצ"ע בזה).

הפסיקתא שסידר ג' דפורענותא זו' דנחמנותא וב' דתיובתא, משמע שכולן מסיידא דתשובה הן, בלבד ס' תכ"ח אות ח' כתב בטעם למה מקדימין להפסיר דבריו ושמעו בספר ירמיה לפני חזון בספר ישעיה אף שהיה ישעיה לפני ירמיה היינו כדי לסמוך נבואת ישעיה ותוכחותיו לפרשת דברים שיש בה תוכחת משה ושייכי יותר להדדי חזין מיהא מדבריו שענין הפטרת חזון הוא ענין של תוכחה דהיינו ענין תשובה שע"י התוכחות ששומע האדם הוא שב בתשובה וכו'. עכ"ל. (הנה לפי דבריו, לכאורה עדיין אינו מובן לכאורה איפה נעלם עיקר ענין ההפטרה לקרוא מעין הקריאה. וצ"ע בזה. אבל לפי דבריו הנ"ל אפשר דזה לא קשה,

ולא חובת הפטרה בנביא שפיר מצינן להפסיר בפורענותא אף שאינן מעין הקריאה וכו', והא דשייך ענין זה גם לגבי נחמנותא וכמבואר בדברי המורדכי צ"ל דאף שבעה דנחמנותא מעניינת דתשובה נינהו כי אחרי שנתעורר ע"י הפורענות לדעת ולהבין תוקף הדינים ולשים על לבו חרון אף ה' אשר היה בישראל א"א לשוב מיד לסדרו הרגיל דכולי שתא לעבוד עבודת ה' בשמחה ובטוב לבב מבלי שיתחזק תחילה בדברי נחמה להשיב נפשו והיינו ענין שבעה דנחמנותא שתיקנו חכמים נמצא שגם ההפטרות דנחמנותא מעניינת דתשובה הן כדי שיוכל להתחזק ולהשיב את נפשו על ידי ניהומי ישעיה למען יחזור אח"כ לעבוד את ד' כראוי, וכן משמע בדברי

שלש הפטרות כנגד שלשה חלקי התקופה

באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר. הרי מבואר דחמשה דברים אירעו ב"ז בתמוז וחמשה דברים אירעו בט' באב. אבל אפ"ה נראה מכל דברי הברייתא הנ"ל דעצם התענית נקבע משום שהובקעה העיר, ולא משום איך ארבעה דברים. ובדעת הבבלי הוא מוכח לכאורה, דהא בברייתא בבבלי מבואר דהתענית היא בעצם בט' תמוז, ורק דבר אחד אירע בט' תמוז ולא ה' דברים, ובע"כ דהתענית היא משום דהובקעה העיר. אלא דלפ"ז צ"ב, למה איתא במשנה בתענית דה' דברים אירעו ב"ז בתמוז. והעירוני ד"ל בזה, בהקדם, דהנה העירוני דלכאורה יש לתמוז מאד על המשנה בתענית הנ"ל דלמה רק הוזכרו ב"ז בתמוז וט' באב, ולא הוזכרו גם צום גדלי' וי' בטבת.

ואפשר דיש ללמוד מזה דהמשנה לא מיירי בימים שמתענים בהם כלל, אלא המשנה מיירי בדיני "בין המצרים" (והרי לא הוזכר שם כלל שמתענים בהני ימים), וזהו כל המשך המשניות שם, דאחרי שהוזכרו ה' דברים שאירעו ב"ז בתמוז ובט' באב איתא "משנכנס אב ממעטין בשמחה שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור מלספר ומלכבס ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין לא יאכל בשר ולא ישתה יין". ולכן רק הוזכרו הני ב' ימים ולא צום גדלי' וי' בטבת, דלא מיירי בימים שמתענים בהם.

הנה לפ"ז יש ליישב הא דהתנא נקט דחמשה דברים אירעו ב"ז בתמוז, דאף דאין זה סיבה להתענית אבל זהו הסיבה שיש חלות בהני ימים שהם "בין המצרים", ד"כל רודפיה השיגה בין המצרים", דהיינו הריבוי צרות שהיה בהני ימים גורם דכל התקופה בין י"ז בתמוז לט' באב הם ימי פורענות ומקצת אבילות.

שור' מה שכתוב בספר "שעורי רבינו" מהגר"מ שפירא ז"ל עמ' רפ"א ז"ל במשנה סוף תענית חמשה דברים אירעו את אבותינו ב"ז בתמוז וחמשה בתשעה באב וכו' הפירוש הפשוט שלכן נקבעה התענית, חמשת הדברים האלה הם הסיבות שבגללם התענית נקבעה, כך היה נראה לכאורה, אבל זה לא נכון, התענית כבר כתובה בנבואת זכריה וכו' הצומות האלה כבר נקבעו מאות שנים לפני ששרף אפוסטמוס את התורה, והרבה לפני שנחרבה ביתר וכו' לא יתכן שהמשנה מתכוונת להגיד שאלה הם

להדיא דהפטרה זו היא מיוחדת להתחלת האבילות בפועל, דלהלכה זהו בשבוע שחל בו ט"ב.

נמצא דהג' הפטרות הן מיוחדות להג' דרגות דאיכא בימי בין המצרים.

עיי' בספר זכריה פ"ח פ"ט דכתיב "כה אמר ד' צבקות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמנוחה טובים והאמת והשלום אהבו". ועיי' במס' ר"ה דף יח ע"ב שהובא הברייתא שמוסביר הפסוק, יעו"ש דאיתא תניא אמר רבי שמעון ארבעה דברים היה רבי עקיבא דורש ואני אין דורש כמותו **צום הרביעי זה תשעה בתמוז שבו הובקעה העיר** שנאמר בחודש הרביעי בתשעה לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא היה לחם לעם הארץ ותבקע העיר ואמאי קרי ליה רביעי רביעי לחדשים צום החמישי זה תשעה באב שבו נשרף בית אלהינו ואמאי קרי ליה חמישי חמישי לחדשים צום השביעי זה שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם וכו' צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים שנאמר וכו'. ועי' גם בספרי בפרשת ואתחנן דאיתא "צום הרביעי זה י"ז בתמוז שבו הובקע העיר", וכו' בתוספתא במס' סוטה בסוף פ"ו ובילקוט לספר זכריה. הרי מבואר בברייתא בגמ' ובתוספתא ובמדריש ד"צום הרביעי" נקבע מחמת המאורע ד"הובקעה העיר". ועע"ש בברייתא דאיתא צום העשירי זה עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושלים וכו' ואמאי קרי ליה עשירי עשירי לחדשים והלא היה ראוי זה לכתוב ראשון ולמה נכתב כאן כדי להסדיר חדשים כתיקנן ואני איני אומר כן אלא צום העשירי זה חמשה בטבת שבו באת שמועה לגולה שהוכתה העיר וכו' ונראין דברי מדבריו שאני אומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון והוא אומר על ראשון אחרון ועל אחרון ראשון אלא שהוא מונה לסדר חדשים ואני מונה לסדר פורעניות. הרי מבואר דכל הד' תעניות הם סדר אחד של פורעניות שאירעו בשעת חורבן בית ראשון, והיינו כנ"ל ד"צום הרביעי" נקבע מחמת המאורע ד"הובקעה העיר".

והנה עיי' במשנה במס' תענית דף כו ע"א דאיתא חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה בתשעה באב בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל בתשעה

הנה מבואר בהמשנה בתענית דף כ"ו שיש בהאי תקופה דבין המצרים שלש דרגות (לפני האנינות והאבילות דתשעה באב עצמו), מ"ז בתמוז ואילך, מראש חודש אב ואילך, ושבוע שחל בו תשעה באב. והנה יש לומר דאין השלש הפטרות רק הפטרות כלליות דפורעניות, אלא השלש הפטרות הן הפטרה אחת מיוחדת לכל דרגא.

דהנה הפטרת "דבר" היא מיוחדת להדרגא מ"ז בתמוז ואילך, דעיי"ש בירמי' דכתיב "ויהי דבר ד' אלי לאמר מה אתה ראה ירמיהו ואמר מקל שקד אני ראה, ויאמר ד' אלי היטבת לראות כי שקד אני על דברי לעשותי", ועיי' בירושלמי במס' תענית פ"ד ה"ה דאיתא כ"א יום מיום שהובקעה העיר ועד יום שחבר בהמ"ק א"ר אבונה סימנא מקל שקד אני רואה מה הלז הזה משהוא מוציא את ניצו ועד שהוא גומר את פירותיו כ"א יום כך מיום שהובקעה העיר ועד יום שחבר הבית כ"א יום. הרי דפסוק זה הוא הפסוק שהוא הסימן על האי דרגא מ"ז תמוז ואילך, **וא"כ האי הפטרה היא מיוחדת להאי דרגא יותר משאר פסוקים בנביא.**

והפטרת "שמעו" היא מיוחדת להדרגא מראש חודש אב ואילך דעיי"ש בתוך פסוקי ההפטרה (בירמי' פ"ב פכ"ד) דכתיב "פרה למד מדבר באות נפשו שאפה רוח תאנתה מי ישיבנה כל מובקשה לא יעפו **בחדשה ימצאנוה**", ועיי"ש ברש"י ובעוד מפרשים ד"חדשה" הוא מלשון חודש. ועע"ש ברש"י דאיתא ז"ל ומה סופה בחדשה ימצאנוה חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו. עכ"ל. ולפ"ז חזין מהאי פסוק דהפטרת שמעו אינה הפטרת פורענות בעלמא, אלא היא הפטרה השייכת במיוחד לראש חודש אב. (ועיי' בשו"ת דברי מלכיאל ח"ג סי' כ"ז).

וי"ל דהפטרה דחזון היא מיוחדת להדרגא דשבוע שחל בו ט"ב, דראוי דבגמ' מגילה דף לא ע"ב איתא ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשים ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי לטורח, ועי' בתוס' שם דאיתא ז"ל והא שאין אנו מפטירין חזון בשבת שחל בו ר"ח אב משום דקיימא לן דאין אבילות חל אלא בשבוע שחל ט"ב להיות בתוכה ורב דאמר דמפסיר חזון סבר דהאבילות חל מיד שנכנס ר"ח ואין הלכה כן. עכ"ל. הרי מבואר

חמשת הדברים שבגללם נקבע צום תשעה באב, הצום היה קבוע עוד קודם וכו' אז מה המשנה מתכוונת ללמד וכו' היו דברים שקרו, אז מה זה נוגע, אין יום בשנה שלא קרו בו כל מיני דברים, אם לא מדברים על קביעת היום, אז מה הנושא שהמשנה מדברת עליו, חז"ל קוראים לימים האלה על שם הכתוב במגילת איכה "כל רודפיה השיגוה בין המצרים" הזמן הזה הוא הזמן שנקרא "בין המצרים" וכו', כאן יש שני זמנים שיש ביניהם יחס והם מחוברים ומצורפים זה לזה ויש איזה שהוא זמן שהוא נקרא "באמצע" בין שני הזמנים האלה, אם הזמנים האלה הם זמנים קשים אז כשנמצאים באמצע בין שני הזמנים האלה ניתן לדמות את זה למקום צר שאין דרך לפנות ימין ושמאל, המהר"ל חוזר על כך כמה פעמים בספר הנצח שכשהמשנה אומרת חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו את אבותינו בתשעה באב מתכוונים להגיע למספר כולל שהוא מספר שלם, והמספר השלם עשרה דברים, במספר הזה מתכוונים להגיע לחורבן כללי, עשרה זה תמיד פרטים שמצטרפים לכלל אחד והם נעשים יחידה אחת, אותם עשה דברים שאירעו בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב וזה מתחלק לשניים, חמשה פה וחמשה פה, הם משלימים זה את זה לקומה שלימה, דבר אחד מצורף שמהווה יחידה אחת, לזה מתכוונים, את זה המשנה באה ללמד אותנו אותם

חמשה דברים פה וחמשה דברים פה אין הכוונה לומר שאלה הם הסיבות שהימים האלה נקבעו, זה פשוט לא נכון, מתכוונים לומר איפה מצטרפים לעשרה מה שקרה בזמן הזה ומה שקרה בזמן הזה, חמשה דברים קרו פה וחמשה קרו פה, ויחד יש כאן מספר שלם של עשרה, חורבן שלם שמצורף משתי פעמים חמשת המאורעות שקרו ביום הזה וחמשת המאורעות שקרו ביום הזה, עכ"ל. הרי מפורש כנ"ל דאין המשנה בתענית מבררת סיבות התענית אלא המשנה בתענית מבררת ענין "בין המצרים". נמצא דלעולם י"ל כהמודיין בברייתא בגמ' ובתוספתא ובספרי ובילקוט שהתענית נקבע מחמת המאורע שהובקעה העיר, והמשנה בתענית הזכיר החמשה דברים שהם הסיבה דמי"ז בתמוז ואילך חשבים בעצמותם ימי פורענות ומקצת אבילות. (עיין בסליחות ל"ז בתמוז בפזמון דאומרים אחרי כל קטע "יום גבר האויב ותבקע העיר", ומזה נראה שיש ייחוד מיוחד להצרה ד"הובקעה העיר" וכן שמדויק בברייתא וכו').

[הנה צ"ב מהו הנפק"מ מהא דכל הני ימים הם ימי פורענות ומקצת אבילות, הרי רק משנכנס אב "ממעטים בשמחה", ולא הוזכר במשנה שם איזה נפק"מ מ"ז בתמוז ואילך. וי"ל דעכ"פ נפק"מ להא דאיתא בשו"ע א"ח סוף סי' תקנ"א דטוב לזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, וצריך לזהר מ"ז בתמוז עד ט' באב שלא לילך

יחיד מד' שעות עד ט' שעות משום שבהם קטב מירי שולט ולא יכו התלמידים בימים ההם. דכל זה הו' תוצאה מהא דהני ימים הם ימי פורענות ומקצת אבילות. ועיי"ש במשנה ברורה שהוסיף וז"ל ובכונת האר"י כתב שיתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה. עכ"ל. (עי' בשו"ע שם בס"ב דאיתא ברמ"א וז"ל ונוהגין להחמיר שאין נושאים מ"ז בתמוז ואילך עד אחר ט' באב. עכ"ל. ועיי"ש בס"ד דאיתא וז"ל תספורת נוהגים להחמיר מ"ז בתמוז. עכ"ל. ועיי"ש בס"ט דאיתא וז"ל יש נוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשנות יין בשבת זו ויש שמוסיפין מראש חודש עד התענית ויש שמוסיפין מ"ז בתמוז. עכ"ל. ועיי"ש בס"ט דאיתא וז"ל יש נוהגים שלא לרחוץ מראש חדש ויש שאין נמנעין אלא בשבת זו ויש מתענים מ"ז בתמוז עד ט"ב. עכ"ל. הרי שיש עוד דברים התלויים בהני ימים, אבל כל זה הוא ממנהגא וקשה לומר דהמשנה כיוון להני דברים, אולם זהו פשוט דהני מנהגים הם מיוסדים על העצמיות של הימים.) הנה ע"פ המבואר בפסיקתא איכא עוד נפק"מ, שבהני ימים מפטירין בהפטרות דפורענותא.]

הנה לפ"י נמצא שיש שלש דרגות בהתקופה בין המצרים שהוזכרו במשנה בתענית, מ"ז בתמוז ואילך, מראש חודש אב ואילך, ושבעה שחל בו תשעה באב. וא"ש לומר כנ"ל שיש שלש הפטרות כנגד שלש דרגות.

שיטת הרמב"ם בהענין הנ"ל

עיין ברמב"ם בפ"ה מהל' תעניות דאיתא וז"ל יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה וכו', ואלו הן יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבית גחלת ישראל הנשארה וסיבב להתם גלותן ועשירי בטבת שבו סמך מלך בבל נבוכדנאצר הרשע על ירושלם והביאה במצור ובמצוק ושבעה עשר בתמוז וחמשה דברים אירעו בו נשתברו הלוחות ובטל התמיד מבית ראשון והובקעה ירושלם בחורבן שני ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה והעמיד צלם בהיכל, ותשעה באב וחמשה דברים אירעו בו וכו' וארבעת ימי הצומות האלו הרי הן מפורשין בקבלה צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי צום הרביעי זה שבעה עשר בתמוז שהוא בחדש הרביעי וצום החמישי זה תשעה באב שהוא בחדש החמישי וכו'. עכ"ל. הרי ברמב"ם נראה דעצם קביעות התענית ד"ז בתמוז היא משום החמשה דברים, ואין שום ייחוד ל"הובקעה העיר".

[הנה צ"ע מהו מקורו של הרמב"ם לפרש בזה דלא כהרייתא והתוספתא והמדרשים הנ"ל.

ובחמלת ד' עלי ראיתי דברי הירושלמי במס' תענית שם (פ"ד ה"ה) תני רשב"י ר"ע רבי היה דורש כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי וגו' צום הרביעי זה י"ז בתמוז שנשתברו הלוחות ובטל התמיד והובקעה העיר ושרף אפוסטמוס את התורה והעמיד צלם בהיכל צום החמישי זה ט"ב וכו'. הרי מפורש בירושלמי דהתענית נקבע מחמת כל החמשה דברים.]

הנה לפ"י לפי הרמב"ם ליכא מקור מהמשנה בתענית שיש תקופה מיוחדת מ"ז בתמוז ואילך, דלהרמב"ם המשנה רק באה להזכיר הסיבות להתענית ב"ז בתמוז, ולא לקבוע שיש תקופה מיוחדת מ"ז בתמוז בגלל החמשה דברים שאירעו בו.

ועיין ברמב"ם בפ"ה מהל' תעניות ה"ו שבאמת רק הזכיר ה"דרגות" הנ"ל דראש חודש אב ושבעה שחל בו תשעה באב, ולא הזכיר שבעה עשר בתמוז לגבי המקצת אבילות קודם תשעה באב כלל. וא"ש. הנה לפי הנ"ל נמצא דהרמב"ם אינו יכול לסבור כהנבאר לעיל דהשלש הפטרות דפורענותא הן מיוחדות להשלש דרגות בהמקצת אבילות קודם

תשעה באב, ויש להעיר דהרמב"ם באמת סובר שיש סדר אחר להג' הפטרות, דעיין ברמב"ם בפ"ג מהל' תפילה ה"ט דמבואר דאינו סובר דמפטירין "דברי שמעון חזון", אלא סובר דמפטירין "דברי חזון איכה", וא"כ אה"נ לפי הרמב"ם אין הג' הפטרות מיוחדות לג' דרגות באבילות קודם תשעה באב. וא"ש.

ועיין במאירי בפ"ד דתענית שפירש המשנה על דרך שפירשונה אליבא דהרמב"ם. ולפי הנבאר לפ"י א"ש הא דגם לענין ההפטרות דמאירי סובר דאין ג' הפטרות כנגד ג' דרגות של אבילות לפי תשעה באב, דעיין במאירי במס' מגילה דף לא ע"ב דאיתא וז"ל ר"ח אב שחל בשבת מפטירין בחזון ישעיהו ועכשיו נהגו להפטיר כן בכל שבת שלפני ט' באב, עכ"ל, ועיין בקרית ספר להמאירי במאמר ה' דאיתא וז"ל הפטרות של כל השנה ידועות הן וכולן כל אחת בדומה לסדר היום אלא שנהגו לפני תשעה באב שתי שבתות להפטיר בתוכחות ראשי המטות ומסעי בדברי ירמיהו ושבת שלפני תשעה באב בחזון ישעיהו ובמקום שמפסיקים מטות ממסעי מטות בדברי ירמיהו ומסעי בחזון ישעיהו ושבת איכה באיכה היתה לזונה. עכ"ל.

אות לחופות
עימוד שהופך טקסט ליצירה
05276-74041
otl74041@gmail.com

הפאה מרומם ויחידות ספרים
י. בלוי
עד הבית

החלוקה הגדולה של ספרי המחבר

בתי כנסת, בתי מדרש, כוללים וישיבות, ואוצר הספרים
זכאים לקבל ספרים בחינם, וללא עלות משלוח
המלאי מוגבל! הזריז נשכר!

לפרטים ניתן לפנות למוקד ההזמנות של י. בלוי
bloy.co.il • 054-856-40-33 • bloyseforim@gmail.com
כמו"כ ניתן לרכוש את הספרים בתשלום סמלי

לפניות, הארות, ולהרשמה לקבלת הגיליון מידי שבוע במייל

ניתן לפנות בכתובת: emekhashavua@gmail.com
או להשאיר הודעה במספר: 516-581-3597 (001)
או בפקס: 1532-5326259
לתרומות והנצחות אפשר לפנות להנ"ל